

35. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу / Ф. Х. Кессиди. – М.: Мысль, 1972. – С. 246.
36. Васильев Ф. Вказ. прац. – С. 44.
37. Там само. – С. 41.
38. Первая Всероссийская перепись... – С. 40.
39. Суеверные представления, связанные с таинствами // ЕЕВ. Отдел неофициальный. – 1898. – № 12. – С. 363.
40. Огієнко І. І. Українська церква / І. І. Огієнко. – К., 1993. – С. 26.
41. Отношение запорожцев к иноверцам и староверам // Летопись Екатеринославской ученой археографической комиссии / Под ред. А. Синявского. – Екатеринослав, 1909. – Вип. 6. – С. 130.
42. Український простолюд в його творчості. 1870–1939рр. // Інститут мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. – Ф. 8, колекція 2. – Спр. 3, арк.
43. Буланова Н. М. Земні силуети віри (історія церков Кам'янського-Дніпро-дзержинська) / Н. М. Буланова. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 25.

SUMMARY**Natalia Bulanova****FORMATION OF KATERINOSLAV'S ETHNO – CONFSSIONAL SPACE IN THE LAST QUARTER OF THE XVIII–XIX CENTURIES**

This article investigates the formation of ethno – religious map of Katerinoslav region during the last quarter of the XVIII–XIX centuries, consist of different ethnic groups, representatives of various religious groups settled this land. Current article lights specificity of religious life.

Key words: Katerinoslav regions, church religious life, ethno-confessionnal space, confessionnal, ethnic group, polyconfessionnal.

Лариса Моїсеєнко

**ПРАВОСЛАВНІ СЕКТИ ДУХОВНОГО ХРИСТІЯНСТВА
В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ:
ПЕРШИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ**

Розглянуто перший етап розвитку православних сект духовного християнства. Автором проаналізовані чинники, що впливали на виникнення, поширення та соціальний склад духовних християн у межах в Катеринославській губернії в кінці XVIII – на початку XX ст.

Ключові слова: духовні християни, секта, Православна церква.

У зв'язку із зростанням наукового інтересу до історії церкви в Україні та релігійної культури в її різноманітних проявах, вбачається актуальним є ретроспективне дослідження феномену духовного християнства, яке

виступало невід'ємною частиною релігійного життя українського народу в кінці XVIII – на початку XX ст.

Історіографія означеної проблеми має певну специфіку, оскільки праці, в яких в основному відображене офіційне ставлення російської та радянської держав до православних сект духовного християнства, були значною мірою ідеологізовані. Історіографію проблеми умовно можна розділити на 3 основні напрями: 1) охоронно-православний; 2) марксистський; 3) демократичний.

Перший напрям, «охоронно-православний», презентований працями апологетів привілейованого становища Православної церкви (РПЦ) у Російській імперії (М. Реутського¹, П. Мілюкова², Т. Буткевича³, А. Ушинського⁴, І. Айвазова⁵ та ін.).

Ці дослідники зібрали й ввели до наукового обігу значний масив документальних джерел, охопили широке коло проблем, що торкалися причин виникнення та динаміки розповсюдження православних сект духовного християнства серед православного населення Російської імперії. Автори аналізували характерні риси та особливості релігійного культу, відносини з Православною церквою та державою. Ці матеріали у подальшому спрямовували діяльність священників та місцевої влади у роботі з представниками інших релігій. Специфіка основної діяльності та консерватизм цих дослідників (чиновники, керівники боротьби з сектантством) вплинули на їхні оцінки і висновки. До духовних християн вони використовували термін «містичне сектантство» та розглядали його як шкідливе явище.

Другий напрям представлений роботами радянських авторів (В. Бонч-Бруєвича⁶, Н. Нікольського⁷, О. Клібанова⁸ та ін.). Він характеризується увагою дослідників на соціальних та політичних аспектах розвитку протестантизму: причини появи, соціальному складу віруючих, суспільно-політичних поглядах, тощо. Суттєвим недоліком праць був спрощений підхід до аналізу православних сект духовного християнства. Протестантизм розглядався як явище виключно соціальне. Автори проводили прямі зв'язки між соціальним та релігійним, що певною мірою обумовило надмірну політизованість зроблених висновків.

Представники третього напрямку історіографії (В. Ясевич-Бородаєвська⁹, А. Пругавін¹⁰, М. Грушевський¹¹ та ін.), вдавалися до оцінки різних аспектів історії сектантства у контексті права «свободи совісті» для кожної людини. Для їх досліджень характерним є намагання висвітлити духовне християнство як багатогранне, складне й, разом з тим, закономірне соціокультурне явище в житті населення півдня України другої половини XIX ст.

Ці традиції демократичного напрямку в галузі дослідження православних сект духовного християнства були поновлені сучасною історіографією. Увагу російських науковців А. Еткінда¹² та А. Панченко¹³ привернули релігійні общини христовірів і скопців. Проте для вивчення специфіки цих напрямків на теренах України праці вказаних авторів є не достатньо інформативними. Українські дослідники В. Потоцький¹⁴, Т. Нагорна¹⁵, Л. Шугаєва¹⁶ та ін. привертали увагу до особливості соціальної практики та релігійних вірувань общини духовних християн. Окремо слід виділити дослідження Л. Шугаєвої, яка намагалася поєднати історичний аспект розвитку общин з аналізом їх віровчення.

Розгляд історіографії показав, що існує ряд аспектів, які сприймаються всіма дослідниками як визначальні. А саме: проблема розповсюдження духовного християнства серед православного населення, соціальний статус сектантів, характер їхніх стосунків з офіційною церквою і Російською державою.

Існує ряд проблем у дослідженні духовного християнства, які або ще не мають комплексного висвітлення, або тільки означені пунктиром, а саме, трактування терміну «духовне християнство», регіональні особливості розвитку духовного християнства, еволюція державної політики та законодавства у зв'язку з формуванням віросповідної політики; формування, характер, основні напрямки громадської думки щодо духовного християнства; внутрішня організація сект; систематизація вчення; богослужбний культу та обряди тощо. Все вище сказане і спонукало автора до самостійного дослідження.

Метою роботи є аналіз першого етапу розвитку православних сект духовного християнства, чинників, що впливали на виникнення, поширення та соціальний склад сект у межах Катеринославської губернії в кінці XVIII – на початку XX ст. Об'єктом дослідження є протестантизм в Україні в кінці XVIII – на початку XX ст. Предметом є процес становлення православних сект духовного християнства (христовірів, скопців) на території Катеринославської губернії впродовж зазначеного хронологічного періоду. Хронологічні рамки роботи охоплюють кінець XVIII – початок XX ст. Обраний період пов'язаний з розширенням ареалу проживання зазначених релігійних общин в Україні та має політичні, соціальні, законодавчі та церковні підстави. Географічні межі роботи зумовлені як напрямками соціально - економічної політики російського уряду, так і специфікою регіону, який характеризується яскравою конфесійною картою та охоплює Катеринославську губернію.

У роботі використовується термін «сектанство» у зв'язку з тим, що в Російській імперії протестантські й інші релігійні утворення, які відрізнялися

від основних релігій, кваліфікувалися як сектантські в офіційній літературі й на офіційному рівні.

У XVII–XVIII ст. соціально-політичні та економічні суперечності в Російській імперії призвели до відокремлення від православ'я цілого ряду груп населення, в результаті чого були створені нові релігійні організації, які протиставляли православному віровченню сповідання віри в «Дусі й Істині».

У сучасній історіографії ці християни об'єднуються терміном «духовні християни»¹⁷. Це поняття зазнавало трансформації. У своїх роботах Бонч-Бруевич використовував термін «духовні християни» до молокан¹⁸. І. Малахова - до христовірів, скопців, молокан, духоборів¹⁹. А. Клібанов виділяв христовірів, скопців, духоборів, молокан в одну групу, хоча не вживав до них терміну «духовні християни»²⁰. В пізніх роботах А. Клібанов використовував цей термін відносно духоборів та молокан. В узагальнюючій роботі «Історія релігії в Україні»²¹, в якій було зроблено спробу класифікувати православні секти, зустрічається термін «містичне та раціоналістичне християнство», доцільність використання якого залишається дискусійним.

Отже, термін «духовне християнство» характеризується неоднозначністю у трактуванні, а його використання є компромісом сучасної та радянської історіографій.

Духовне християнство – спільна назва віруючих, що виділилися з Православної церкви протягом XVII–XIX ст. (а саме: скопці, христовіри, духобори, молокани, підгорівці, федосіївці), для яких характерне алегоричне тлумачення Біблії, заперечення складної церковної обрядовості, близькість до народної традиції. Духовне християнство не було сталим явищем, воно еволюціонувало та мало визначені етапами розвитку.

Хронологічно першими в XVII ст. виникає секта христовірів, яка швидко набуває популярності серед сільського населення. Самі віруючі називали себе послідовниками «віри Христової», тобто христовірами²², а в офіційних документах до секти використовували термін «хлисти». Таку назву вони отримали від православного духовенства, яке стверджувало, що під час релігійних ритуалів христовіри практикували самокатування, як засіб збудження стану духовного екстазу.

Засновником секти вважається Данило Филипович, мешканець Костромської губернії²³, який визначив принципи життя віруючих: заборонялось вживати спиртні напої, їсти м'ясо, яйця, молоко, одружуватись, мати дітей²⁴. Моральний стан «братів та сестер» жорстко контролювався. А порушення правил целібату вело до «великої скорботи всього корабля», додаткові пости, радіння, виключення з общини²⁵.

Невід'ємною частиною культу христовірів були радіння, які являли собою танці, ходіння по колу з підскакуванням та вигукуванням усіх учасників релігійного обряду. Радіння вважались роботою, працею, рухом, який здійснюється з релігійною метою. Цю думку христовіри підтверджували словами з Євангелія «віра без справи мертва є»²⁶. З особливою поетичністю та ліризмом описує практику радінь христовірів В. Ясевич-Бородаєвська, яка вбачала в їхніх піснях селянське, народне ядро²⁷.

Чинне законодавство Росії визначало умови життя, спосіб існування та розвиток конфесій. Відповідно до Зводу законів Російської імперії релігійні об'єднання, що «відпали від православ'я та поєднували свою діяльність з бузувірством, фанатичним пошкодженням свого здоров'я, життя та здоров'я інших або протиправними діями», відносилися до «нетерпимих»²⁸, тобто таких, діяльність яких заборонялася та переслідувалася. Список «нетерпимих» сект не був постійним, з часом з'являлися нові релігійні течії, на що уряд реагував заборонними актами. До категорії особливо шкідливих сект протягом 1884–1897 рр. були віднесені всі духовні християни: хлисти, скопці, духобори, молокани тощо.

Згідно законодавства, діяльність хлистів переслідувалася. Боротьба з сектантами була покладена на судові, адміністративні органи, Православну церкву. У цій справі застосовували різні заходи: профілактичні бесіди, арешти, висилку, монастирське ув'язнення. Представники Православної церкви, виконуючі завдання уряду, очолили боротьбу з сектантами і стали першими їх дослідниками. Вони намагались з'ясувати характерні риси віровчення, суспільного устрою, зовнішнього вигляду, вели підрахунки сектантів, визначали ступінь їх небезпеки, виступали в суді експертами (при винесенні вироку висновок священника був вирішальним).

Православні священники Катеринославської єпархії склали опис рис христовірів, за якими рекомендовано було відрізнити їх від православних: сектанти одягались одноманітно, чоловіки носили білі штани та сорочки, жінки – білі хустки. Дівчата ходили в темному одязі, сумні, бліді, ніколи не посміхались. Вони готувалися до «з'єднання з Христом». В. В. Розанов вважав, що мало місце плотське з'єднання з головою секти, який і вважався самим Христом, але заперечував твердження православних місіонерів про повальне гріхопадіння після радінь²⁹.

Повернути сектантів до Православної церкви виявлялося проблематичним, оскільки за словами православних місіонерів, послідовники христовірів були найщирішими відвідувачами церкви, вони старанно та чітко виконували всі її треби, під час полемічних бесід вели себе спокійно, не розкривали своїх принципів.

Сучасні дослідники вважають, що христовіри відмовилися від зовнішнього обряду та формально визнавали церкву, відвідували богослужіння³⁰.

Всі відомості про життя та віровчення духовних християн надходили тільки з вуст тих, хто повертався до Православної церкви³¹. З 1 по 11 вересня 1897р. відбувся I Місіонерський з'їзд духовенства Катеринославської єпархії. Програма з'їзду була нетрадиційна і передбачала бесіду з бувшим хлистом – старцем із села Личково Лозаном, який показав способи радінь та розповів про культ хлистів. У результаті роботи з'їзду місіонери виробили методику співбесід із сектантами та засоби боротьби з ними. Постановили вести підрахунки розкольників та сектантів по сповідних книгах.

За даними священників, на початку XX ст. христовіри проживали в селах Ольховатка, Ільїнка Слов'яносербського повіту, Петриківка Новомосковського повіту, Благодатному, Ольгівці, Платанівці Маріупольського повіту. У Ростовському повіті центром віруючих було село Батайськ. Сюди приїжджали сектанти з інших сіл: з Олександрівки, Ольховатки. На чолі релігійного формування стояли Пуд Білоцерковець, Пшеничний та Григорій Фастів³².

За повідомленням місіонерського комітету чисельність христовірів постійно зростала в губернії, тоді як на імперському рівні – зменшувалася. У 1907р. в Катеринославській єпархії було зареєстровано 700, а у 1912р. – вже 1000 хлистів³³.

Аналіз джерел показав, що дані відносно чисельності христовірів, що подані православними місіонерами не завжди відповідають реальній картині. Підрахунки ускладнювалися закритістю сект та плутаниною, що вносили самі місіонери, намагаючись розібратися в тих численних сектах, що виникли на основі христовірів протягом XIX ст.

Кожен корабель христовірів керувався своїм кормчим, а община жила окремим життям, незалежним від інших общин, зберігаючи лише один «духовний зв'язок», це і спричинило їх розпад на велику кількість напрямків.

Боротьбу за більш суворе дотриманням аскетичних заповітів не на словах, а на практиці, почала секта скопців. Ця релігійна течія була найбільш сталою у своєму розвитку. Секта вперше була виявлена в 1772 р. Немає єдиної думки про її засновника. На початку XX ст. серед можливих засновників називали «лже-Христа» А. Петрова, В. Селиванова, або К. Селиванова. На першому етапі свого становлення, секта скопців нагадувала чернечий орден в осередку христовірів, який згодом перетворився на самостійну організацію.

Умовою вступу до секти був акт кастрації, який набув релігійного значення. В основу вчення був покладений вірш «И суть скопцы, иже исказиша сами себе, Царствия ради Небеснаго»³⁴. За уявою К. Селиванова, все зло, яке заважало спасінню душі, уособлювала в собі жінка. «Жіноча лінь (врода) весь світ з'їдає і до Бога йти не дозволяє»³⁵. Через «вогненне хрещення» (вижигання на тілі ран вогнем, або сіркою), вони позбавлялися того, що поєднувало їх з «гріховним світом»³⁶.

На думку дослідників, між вченнями хлистів та скопців практично не було різниці. У христовірів, які в релігійному вченні скопців панував містицизм та пантеїзм, у моральному – дуалізм. На цьому тотожність між обома віровченнями практично закінчується. Догмат, який істотно відрізняв скопців від христовірів, є вчення про К. Селиванова як про «духовного Христа»³⁷. Ідеологи скопецтва заперечували багаторазове перевтілення Христа. Вони вважали, що вдруге пришествя Христа відбулося в образі Петра III, який прийняв ім'я К. Селиванова. Христовіри ж кожного нового пророка із свого середовища оголошували Христом. Селянський месіанізм христовірів був замінений скопецьким монархічним месіанством.

Культ радінь скопці перейняли у хлистів. Але їх радіння принципово відрізнялися від радіння христовірів метою. Радіння скопців мали два завдання: а) славити Господа і радіти перед ним; б) вбивати грішну плоть. За ступенем важливості радіння у сектантів займали друге місце після оскоплення. Біблію й літературу Православної церкви скопці заперечували, але подекуди використовували Святе Письмо³⁸.

В основі організаційного устрою як хлистовірів, так і скопців був поділ усієї громади на велику кількість малих общин, які називалися кораблями. Кожен з них у відправленні богослужіння і в керівництві господарсько-побутовими справами був незалежним від інших. Не зважаючи на те, що христовіри та скопці заперечували священство, але позбавитись ієрархічної побудови громади їм не вдалося. У кожному кораблі були «христи», «богородиці», «пророки». На чолі корабля стояв кормчий або кормчиця, які були наділені необмеженою владою. Ці посади були виборними та беззмінними. В обов'язки керівників релігійної громади входило вирішення всіх питань: релігійних, економічних, господарчих, організаційних. До того ж кормчий та кормчиця займалися розповсюдженням віровчення з метою залучення нових членів. На рівні догмату було у скопців і правило для кормчого та кормчиці виховувати собі наступників, що було спричинено фізіологічними особливостями.

Кораблі скопців були також ефективною формою економічної організації частини селянства. Згодом вони поширилися на міста, а серед ві-

руючих стали переважати купці, міщани, солдати та матроси. Фанатичний аскетизм скопців, відсутність нащадків стали причиною збагачення членів секти. Серед них з'являються купці, лихварі, фабриканти, мільйонери.

У XVIII ст. скопці з'явилися в Харківській, пізніше в Катеринославській губернії. В Російській імперії на початок XX ст. їх нараховували до 300 тисяч. У Катеринославській губернії на цей ж період кількість скопців не була чітко встановлена. На обліку стояли 5 сімейств, котрі прибули з Нахичевані³⁹. Розвиток релігійних громад скопців продовжувався приблизно до 20-х рр. XX ст.

У порівняно короткий період секта скопців створила власну централизовану організацію з великою кількістю «кораблів». Це була сформована, самостійна, оригінальна організація із чітко визначеним соціальним складом та ідеологією, в якій були як духовні, так і політичні мотиви.

Ставлення до секти з боку держави та Православної церкви було жорстким. В «Уложении о наказаниях» скопецтво класифікувалося як «бузувірська», шкідлива секта, віруючих чекали каторжні роботи на строк від 4 до 6 років⁴⁰. Оскільки православні місіонери характеризували сектантів як таких, що відрізнялися силою віри й поверталися до православ'я дуже рідко, то часто скопців ув'язнювали до монастирських в'язниць. К. Селиванов до 1832р. перебував у Спасо-Єфимієвському монастирі. Монастир став містом паломництва сектантів, сюди вони приходили до «Христа» – К. Селиванова за порадами. На території монастиря він був таємно похований.

Отже, на початковому етапі розвитку духовного християнства стояли христовіри та скопці. Подальше становлення духовного християнства відбувалося в сектах, що з'являються протягом XVIII–XIX ст., а саме: духоборів, молокан, постників, новоізраїльтян, шалапутів, плигунів, іонітів, підгорівців. На початковому етапі можна визначити напрямки еволюції цієї релігійної течії. По-перше, це зміни в ідеології від аскетизму, негативізму та містики до спрощення, раціоналізації вчення та позитивного ставлення до світу. По-друге, зміни соціального складу: спочатку прихильниками сект виступили селяни, а згодом купці, міщани, лихварі. По-третє, почавши із заперечення інституту Церкви, духовне християнство просувалося в напрямку створення особистого Церковного інституту. Негативним залишалося ставлення до сектантів з боку російського уряду та Православної церкви.

1. Реутский В. Люди божии и скопцы / В. Реутский. – М., 1872. – 225 с.
2. Миллюков П. Очерки по истории русской культуры / П. Миллюков. – Ч. II. – Изд. 4. – СПб: Изд. М. Вольфа, 1905. – 402 с.

3. Буткевич. Протоирей. Скопчество / Буткевич. Протоирей. – Харьков: Типографія Губернскаго Правления, 1909. – 36 с.
4. Ушинский А. Д. О причинах появления рационалистических учений штунды и некоторых других подобных сект в сельском православном населении и о мерах против распространения учений этих сект / А. Д. Ушинский. – К., 1884. – 265 с.
5. Айвазов И. Г. Материалы для исследования русских мистических сект. Христовщина / И. Г. Айвазов. – Пг.: Синод. тип., 1915. – Т. 1. – 624 с.
6. Бонч-Бруевич В. Д. Из мира сектантов. Сб. статей / В. Д. Бонч-Бруевич. – М.: Государственное издательство, 1922. – 332 с.
7. Никольский Н. М. История русской церкви / Н. М. Никольский. – М.: Политиздат, 1988. – 448 с.
8. Клибанов А. И. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем / А. И. Клибанов. – М.: Наука, 1973. – 256 с.
9. Ясевич-Бородаевская В. И. Очерки из истории сектантского движения в Екатеринославской губернии / В. И. Ясевич – Бородаевская // Новое слово. – СПб, 1901. – С. 228–59.
10. Пругавин А. С. Программа для собирания сведений о русском расколе или сектантстве / А. С. Пругавин // Русская мысль, 1881. – № 3. – 20 с.
11. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні. / М. С. Грушевський Духовна Україна. – Київ: «Либідь», 1994. – 135 с.
12. Эткінд А. Хлыст. Секты, литература и революция / А. Эткінд – М.: Новое литературное обозрение, 1998. – 688с.
13. Панченко А. А. Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект / А. А. Панченко. – М.: ОГИ, 2002. – 544 с.
14. Потоцький В. П. Релігійне сектантство в Харківській губернії (1861–1917 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук: / В. П. Потоцький. – Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – 20 с.
15. Нагорна Т. В. Еволюція православної секти духовних християн (кінець XVII – початок XX століття) / Т. В. Нагорна // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 14. – С. 206–213.
16. Шугаєва Л. Молокани і духобори: суспільно-духовні витоки і порівняльний аналіз віровчення / Л. Шугаєва // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Рівне, 2008. – Вип. 13. – С. 161–167.
17. Нагорна Т. В. Еволюція православної секти духовних християн (кінець XVII – початок XX століття) / Т. В. Нагорна // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 14. – С. 206–213.
18. Бонч-Бруевич В. Д. Избранные произведения в 3-х томах / В. Д. Бонч-Бруевич. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1973. – Т. 1. – 412 с.
19. Малахова И. Духовные християне / И. Малахова. – М.: Издательство Политиздат, 1970. – 129 с.
20. Клибанов А. И. Из мира религиозного сектантства / А. И. Клибанов. – М.: Наука, 1965. – 348 с.
21. Історія релігії в Україні / [за ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького]. – Київ: Знання, 1999. – 735 с.
22. Клибанов А. И. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем / А. И. Клибанов. – М.: Наука, 1973. – 255с.

23. Милюков П. Очерки по истории русской культуры / П. Милюков. Ч. II. Изд 4. – СПб: Изд. М.Вольфа, 1905. – 402с.
24. Айвазов И. Христовщина. Материалы для исследования русских мистических сект / И. Айвазов. – Пг., 1915. – Т. 2. – 583с.
25. Клибанов А. И. Народная социальная утопия в России / А. И. Клибанов – М., 1978. – 334 с.
26. Ясевич-Бородаевская В. И. Очерки из истории сектантского движения в Екатеринославской губернии / В. И. Ясевич-Бородаевская // Новое слово. – СПб, 1901. – С. 228–259.
27. Ясевич-Бородаевская В. И. Очерки из истории сектантского движения в Екатеринославской губернии / В. И. Ясевич-Бородаевская // Новое слово. – СПб, 1901. – С. 228–259.
28. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – СЗРИ, Т. XV, 1885.
29. Розанов В. В. Апокалипсические секты(хлысты, скопцы) / В. В. Розанов. – СПб, 1914. – 207 с.
30. Нагорна Т. В. Еволюція православної секти духовних християн (кінець XVII – початок XX століття) / Т. В. Нагорна // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 14. – С. 206–213.
31. Екатеринославские епархиальные ведомости. – Екатеринослав: Типография братства Св. Владимира. – 1888. – № 3; 7.
32. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1907, № 10.
33. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1913, № 8.
34. Евангелия от Святого Матфея. Глава 19.
35. Протоирей Буткевич. Скопчество / Протоирей Буткевич.. – Харьков, 1909. – 36 с.
36. Панченко А. Христовщина и скопчество. Фольклор и традиционная культура русских мистических сект / А. Панченко. – М., 2003. – 543с.
37. Шугаева Л. Молокани і духобори: суспільно-духовні витоки і порівняльний аналіз віровчення / Л. Шугаева // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Рівне, 2008. – Вип. 13. – С. 161–167.
38. Так само.
39. Екатеринославские епархиальные ведомости. – Екатеринослав, № 8, 1901. – С. 189–195.
40. Свод Законов Российской империи. – СПб, 1899. – Т. XI. – С. 257–386.

SUMMARY

Larisa Moiseenko

THE ORTHODOX SECTS OF SPIRITUAL CHRISTIANITY IN KATERYNOSLAV PROVINCE: THE FIRST STAGE OF DEVELOPMENT (the end of the XVIII- the beginning of the XX century).

The paper considers the first stage of development of orthodox sects of spiritual Christianity. The author analyzed the factors that affect the occurrence, distribution and social structure within the spiritual Christians in Ekaterinoslav province at the end of the XVIII- in the beginning of the XX century.

Keywords: spiritual Christians, sect, crops, the Orthodox Church.